

УДК 330

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6-6

ОЛЕЙНИКОВА Л. Г.

ORCID ID: 0000-0001-8204-4434

e-mail: oleynikova.mila@ukr.net

ДННУ «Академія фінансового управління»

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ НА ЗАСАДАХ ОПТИМІЗАЦІЇ

Досліджено результативність податкового адміністрування в таких країнах, як Нідерланди, Швеція, Норвегія, Естонія, Швейцарія, Німеччина, Данія, Нова Зеландія і США, Україна. Охарактеризовано принципи результативності податкової системи, що на неї покладені. Запропоновано для оцінки ефективності податкової системи в певній економічній моделі застосовувати непрямі макроекономічні показники, а також важливі індикатори результативності податкової системи, а саме внутрішні характеристики, які є маркерами потенціалу реалізації функцій податків.

Ключові слова: результативність, податкове адміністрування, оптимізація, податки, збори, тіньова економіка, функції, ефективність, мобілізація.

LYUDMILA OLEINIKOVA

Academy of Financial Management, Kyiv

DIRECTIONS FOR IMPROVING EFFICIENCY OF THE TAX SYSTEM ON THE BASIS OF OPTIMIZATION

The effectiveness of tax administration is investigated in countries such as the Netherlands, Sweden, Norway, Estonia, Switzerland, Germany, Denmark, New Zealand and the United States, Ukraine. The principles of efficiency of the tax system that are entrusted to it are characterized. In order to assess the effectiveness of the tax system in a particular economic model it is proposed to use indirect macroeconomic indicators, as well as important indicators of the efficacy of the tax system, namely internal characteristics, which are markers of the potential for the implementation of tax functions.

An important indirect indicator of the effectiveness of the operations with the mobilization of payments and collection and the computerization of operations with the support, as well as the activity of the robot of the country, is also active in the entry into the Plan of the BEPS. Their implementation of the procedure for the development of the efficiency of tax administration by the gentry of changing the number of pardons when the declarations are folded, in a short hour at the last time the economy of the costs of the working hour and evil.

Keywords: effectiveness, tax administration, optimization, taxes, fees, shadow economy, functions, efficiency, mobilization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Важливим непрямим показником результативності проведення операцій з мобілізації податків і зборів є комп'ютеризація операцій з оподаткування, а також активна робота країн щодо впровадження заходів Плану дій BEPS. Їх реалізація порядку сприяє підвищенню ефективності податкового адміністрування шляхом зменшення кількості помилок при складанні декларацій, скорочення часу на їх оброблення та економії витрат робочого часу та зловживаннями асиметрією податкової інформації між юрисдикціями.

Виклад основного матеріалу

На фоні загальної критичної оцінки системи адміністрування податків і зборів в Україні як з боку платників, так і з боку міжнародних організацій, слід приділити увагу фіскальній результативності. Вона підвищується тоді, коли збільшення кількості працівників податкових органів, устаткування, програмних продуктів тощо приводить до зростання обсягів податкових надходжень без створення додаткового адміністративного тиску на платників та дотримання їхніх прав [1, с. 111].

Наведемо, зокрема, приклад оптимальної результативності податкового адміністрування в таких країнах, як Нідерланди, Швеція, що зумовлюється низькими витратами податкової служби, незначним податковим розривом, високим рівнем обслуговування та дотримання прав платників податків [2, с. 45].

Показником результативності оподаткування є співвідношення між величиною податкових надходжень та витрат, пов'язаних із їх забезпеченням (індекс витрат із мобілізації податків). Результати розрахунку цього показника в динаміці для України показують, що індекс витрат, пов'язаних зі справлянням податків і зборів в Україні, тривалий період (2007–2010 рр.) був стабільно високим та почав знижуватися лише з 2011 році. Так, індекс витрат з мобілізації податків ДПС з урахування відшкодування ПДВ в 2007 році склав 2,98, в 2008 році – 7,76, в 2009 році – 2,74, в 2010 році – 2,65 і лише з 2011 року індекс витрат став менше 2 та склав 1,79. Індекс показує, що на мобілізацію податків і зборів почав витрачатися менший бюджетний ресурс [3, с. 226]. Витрати на утримання податкової служби з 2008 р. по 2019 р. зазнавали коливання, проте суттєво не змінювалися, тоді як мобілізація коштів до бюджету в 2011 році істотно зросла (з 242,61 млрд грн у 2008 році до 1070,47 млрд грн у 2019 році), що і покращило індекс. Це зумовлюється не

лише ефективністю роботи фіскального відомства, а й, частково, збільшенням ставок мита на окремі товари, що ввозяться на територію України (наприклад, автомобілів), зменшенням тіньової економіки на 4 % (з 38 % у 2010 році до 29 % у 2019 р.) [4], за рахунок зміни підходів до адміністрування [5]. Таким чином, економічна результативність дій фіскального відомства в податковій та митній сфері посилюється. Така тенденція була б позитивною за умови лояльного ставлення платників до дій контролюючих органів та відсутності корупційних чинників в діях податкових органів.

Наведений аналіз свідчить, що такі результати досягнуті частково за рахунок додаткового адміністративного тиску на платників у той період часу, в тому числі і через значні корупційні ризики. Починаючи з 2011 року індекс витрат з мобілізації податків мав тенденцію до зниження на фоні скорочення витрат на утримання відомства та стабільного рівня податкових надходжень.

Необхідно зазначити, що індекс витрат на виконання податкової функції у Великобританії, наприклад, у 2009 році складав 1,14 на 100 одиниць доходів та був значно вищим, ніж у Норвегії (0,50); Естонії – 0,40; і Швейцарії – 0,31. Німеччина, Данія, Нова Зеландія і США також мають більш низькі адміністративні витрати на виконання податкових функцій ніж Великобританія [6, с. 50]. У той же час аналогічний показник в Україні складав 2,74, що майже вдвічі перевищує показник Великобританії. Навіть показник 2019 року не досягає показника Великобританії десятилітньої давнини, що говорить про недостатню ефективність податкового органу в останні десять років.

Це означає, що в Україні має відбуватися подальша робота, спрямована на удосконалення роботи фіскального відомства, підвищення продуктивності роботи підрозділів та удосконалення його структури і функцій, без перегляду яких на може відбуватися якісних змін, незважаючи на те, що починаючи з 2012 р. здійснювалися заходи, спрямовані на подальше підвищення ефективності системи сплати податків, зборів та обов'язкових платежів в Україні, що видно і за результатами прорахованого нами індексу.

Коли перед більшістю країн світу стоїть проблема зменшення дефіциту державного бюджету та державного боргу, простота та справедливості податкових умов найбільше впливають на конкурентні переваги податкової системи. Адже зниження ставок податків суттєво впливає на доходи бюджету в короткостроковій перспективі [7–10]. Надзвичайно важливо, аби політика країн в сфері економіки та оподаткування, вирішуючи сьогодні короткострокові проблеми, враховувала і довгострокові основи конкурентоспроможності. Економічне середовище, що підтримує конкурентоспроможність країн, може допомогти національним економікам витримати спад в бізнес-циклах і забезпечити механізми, які сприятимуть ефективному функціонуванню економіки в майбутньому. Саме тому, результативність податкової системи слід розглядати як на рівні оподаткування, так і на рівні соціально-економічного впливу в національному масштабі. Результативність податкової системи в такому разі – це її здатність виконувати функції, що на неї покладені, насамперед це:

- надходження податків і зборів до бюджетів різних рівнів в необхідних обсягах, для виконання державою покладених на неї економічних, соціальних та політичних функцій;
- забезпечення умов для інвестицій та рівних конкурентних умов в оподаткуванні для суб'єктів господарювання в різних секторах економіки;
- реалізація податкової політики у відповідності з визначеними соціально-економічними пріоритетами, визначеними в державі.

Критерії оцінки ефективності податкової системи, в основному, носять непрямий характер, та не характеризують податкову систему однозначно або оцінюють певний аспект податкової системи.

Для оцінки ефективності податкової системи в певній економічній моделі можуть застосовуватись непрямі макроекономічні показники, як то: динаміка частки податків у ВВП, рівень дефіциту бюджету по відношенню до ВВП, динаміка ВВП, частка внутрішніх та зовнішніх інвестицій, рівень тіньової економіки та податкового розриву, темпи росту секторів економіки, рівень безробіття, дохід на душу населення, частка податків, що перерозподіляється через бюджет тощо. Проте, важливими індикаторами результативності податкової системи є і внутрішні характеристики, які є маркерами потенціалу реалізації функцій податків. До таких показників можна віднести загальний рівень оподаткування (частка у ВВП), сталість податкового законодавства, співвідношення прямих та непрямих податків, співвідношення між податками на фізичних та на юридичних осіб, частка окремих податків у доходах бюджету, система податкових пільг та їх відповідність пріоритетам економічної та соціальної політики держави. Окремої уваги також заслуговує організація системи декларування та сплати податків, система фінансових санкцій за невиконання податкового законодавства та ефективність податкового контролю і примусового стягнення податкового боргу тощо.

Однією з характеристик податкової системи є податковий тягар (податкове навантаження). Проте, відсутня єдина загальновизнана методика обчислення даного показника. Можуть застосовуватись різні показники, що характеризують рівень податкового навантаження, проте найбільш вживаним є відношення усіх стягнутих податків до обсягу валового внутрішнього продукту. Причому, навіть за такої інтерпретації залишається дискусійним питання щодо того, чи слід враховувати з метою розрахунку лише податкові платежі, чи слід рахувати усі платежі, що сплачують платники податків до бюджетів.

Найголовніше питання, що ставиться ученими та економістами полягає у тому, який саме розмір вилучень має бути здійснений у вигляді податків, для того аби, з одного боку, забезпечити виконання функцій держави, у тому числі і соціальних, а з іншого – не стримувати розвиток національної економіки.

При цьому, слід враховувати і такі аспекти, як справедливості оподаткування та перерозподілу національних благ. Всередині XX століття в теоріях податкового навантаження було сформульовано ряд важливих положень. А саме, було визначено, що межі податкового навантаження не можуть бути однаковими для країн з різним рівнем економічного розвитку та структурою видатків бюджету, а також рядом економістів була обґрунтована залежність зростання державних видатків від зростання соціально-економічного добробуту в країні (закон Вагнера). Також було розмежовано податкове навантаження для національної економіки та для окремих суб'єктів господарювання та на душу населення.

В останні двадцять років відбулася актуалізація теорій податкового навантаження, що викликано, в першу чергу, глобалізацією економічних відносин та їх інформатизацією, що спростила переміщення капіталів та ресурсів, а також посиленням протиріччя між соціальними та економічними інтересами держав.

Сутність міжнародної податкової конкуренції полягає в суперництві значної кількості податкових юрисдикцій за право залучення у свою національну економіку «глобальних платників податків» (як господарюючих суб'єктів-резидентів інших країн, так і своїх власних суб'єктів ЗЕД) для того, щоб обкласти їх доходи як від операцій усередині даної юрисдикції, так і за кордоном (у відповідності з принципами резидентства та оподаткування доходів біля джерела їх утворення). Можна виділити два напрямки сучасної міжнародної податкової конкуренції: конкуренцію країн за зниження вартості капіталу в рамках своїх фіскальних юрисдикцій (знижений рівень оподаткування капіталів інвесторів сприяє притоку зарубіжних активів, а також запобігає відтоку національних капіталів за кордон); конкуренцію за залучення та активну діяльність на фіскальній території транснаціональних компаній (ТНК), де кінцевою метою є перетворення даних ТНК у власних податкових резидентів, щоб претендувати на оподаткування їх глобальних доходів.

Як зазначено Федеральним департаментом фінансів Швейцарії: «Податкова конкуренція стримує апетит для більш високих податків і запобігає податковим картелям, заохочує інвестиції та економічне зростання. Вона стимулює продуктивність та інновації» [11].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Таким чином, можна зробити висновки, що важливим у побудові ефективної податкової системи є її оптимізація – необхідність постійного «налаштування» податкових інструментів на вирішення тих чи інших завдань. В сучасному світі, де зміни відбуваються стрімко, неможливо збудувати стійку податкову систему, яка тривалий час могла б залишатися без істотних змін, діючи при цьому в оптимальному режимі. Конструкція податкової системи не має бути статичною, вона має відповідати запитам соціальних груп країни, національної економіки та викликам глобального середовища.

Література

1. Олейнікова Л. Г. Переваги запровадження економічних механізмів в податковій системі України / Л. Г. Олейнікова // Економічні виклики сучасності: шляхи розв'язання та новітні перспективи : матер. Всеукр. теор.-практ. конф. (9–10 груд. 2011 р.). – Д. : Перспектива, 2011. – С. 111.
2. Сильвани К. Разработка стратегии в области реформы налоговой службы: опыт и руководство / К. Сильвани, К. Баэр // Рабочий доклад МВФ. – 1997. – 88 с.
3. Олейнікова Л. Г. Обґрунтування необхідності прийняття Закону України «Про легалізацію юридичними та фізичними особами доходів та майна» / Л. Г. Олейнікова // Світова організація торгівлі: проблеми та перспективи вступу : монографія / за ред. А. В. Череп. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – С. 226.
4. Офіційний портал Мінекономрозвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/283877.html>
5. Національні рахунки [Електронний ресурс] : офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. The Single Income Tax. Final report of the 2020 Tax Commission. Published May 2012. P. 50.
7. Andrés E. Bazó. Tax incentives offered by developing countries: attracting foreign investment or creating disaster.
8. Christensen J. Welcome to a World Without Rules, Key note speech given at Skettereviorenes Forening, conference on Tax Havens – Corporate Paradises and Community Hell, Elverum, Norway, September; 2008.
9. Christensen J., Kapoor S. Tax Avoidance, Tax Competition and Globalisation: making tax justice a focus for global activism, paper given at Tax and Development Conference, Helsinki, Finland, 18-20 November 2004.
10. Garretsen H. and Peeters J. (2006). Capital Mobility, Agglomeration and Corporate Tax Rates: Is the race to the bottom for real? De Nederlandsche Bank Working. Paper No. 11, September.
11. Федеральний департамент фінансів Швейцарії, Steuerwettbewerb (Податкова конкуренція). URL : www.efd.admin.ch

References

1. Oleinikova L. H. Perevahy zaprovadzhennia ekonomichnykh mekhanizmv v podatkovii systemi Ukrainy / L. H. Oleinikova // Ekonomichni vyklyky suchasnosti: shliakhy rozv'iazannia ta novitni perspektyvy : mater. Vseukr. teor.-prakt. konf. (9–10 hrud. 2011 r.). – D. : Perspektiva, 2011. – S. 111.

2. Silvani K. Razrabotka strategii v oblasti reformy nalogovoj sluzhby: opyt i rukovodstvo / K. Silvani, K. Baer // Rabochij doklad MVF. – 1997. – 88 s.
3. Oleinikova L. H. Obgruntuvannia neobkhidnosti pryiniattia Zakonu Ukrainy “Pro lehalizatsiiu yurydychnymy ta fizychnymy osobamy dokhodiv ta maina” / L. H. Oleinikova // Svitova orhanizatsiia torhivli: problemy ta perspektyvy vstupu : monohrafiia / za red. A. V. Cherep. – Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2012. – S. 226.
4. Ofitsiinyi portal Minekonomrozvytku Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/283877.html>
5. Natsionalni rakhunky [Elektronnyi resurs] : ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : sait <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. The SingleIncome Tax. Final report of the 2020 Tax Commission. Published May 2012. P. 50.
7. Andrés E. Bazó. Tax incentives offered by developing countries: attracting foreign investment or creating disaster.
8. Christensen J. Welcome to a World Without Rules, Key note speech given at Skettereviorenes Forening, conference on Tax Havens – Corporate Paradises and Community Hell, Elverum, Norway, September; 2008.
9. Christensen J., Kapoor S. Tax Avoidance, Tax Competition and Globalisation: making tax justice a focus for global activism, paper given at Tax and Development Conference, Helsinki, Finland, 18-20 November 2004.
10. Garretsen H. and Peeters J. (2006). Capital Mobility, Agglomeration and Corporate Tax Rates: Is the race to the bottom for real? De Nederlandsche Bank Working. Paper No. 11, September.
11. Federalnyi departament finansiv Shveitsarii, Steuerwettbewerb (Podatkova konkurentsia). URL : www.efd.admin.ch

Надійшла / Paper received : 17.10.2021

Надрукована/Printed : 07.12.2021